

АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Савченко Г.О.

Харківський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ

Анотація. У роботі розкрито особливості навчання аналітичної діяльності у підготовці майбутніх фахівців. Особливої уваги приділено визначенню сутності, змісту аналітичної діяльності, розкриттю її технологічних аспектів, ролі моделювання при вивченні процесів та явищ. Залучення студентів до критичного осмислення інформації, заохочування до всебічного аналізу, пошуку різноманітних способів вирішення проблем, забезпечує формування необхідного рівня освіти.

Ключові слова: аналітична діяльність, засоби моделювання, інформаційно-комунікаційні технології.

Аннотация. Савченко А.А. Аналитическая деятельность в профессиональной подготовке будущих специалистов. В работе раскрыты особенности обучения аналитической деятельности при подготовке будущих специалистов. Особое внимание уделено определению сущности, содержанию аналитической деятельности, раскрытию ее технологических аспектов, роли моделирования при изучении процессов и явлений. Привлечение студентов к критическому осмыслению информации, поощрение ко всестороннему анализу, поиску разнообразных способов решения проблем, обеспечивает формирование необходимого уровня образования.

Ключевые слова: аналитическая деятельность, средства моделирования, информационно-коммуникационные технологии.

Annotation. Savchenko G.O. Analytical activity in professional preparation of future specialists. This article is devoted to peculiarities of analytical activity as part of future specialists. Special attention is given to definition of the essence of analytical activity, its technological aspects, modelling in study of processes and phenomena. Engaging of students to critical judgement of the information, encouragement to multifold analysis, search of various methods of the solution of problems, ensures formation of a necessary educational level.

Keywords: analytical activity, modelling facilities, informational and communicational technologies.

Вступ.

Головним завданням професійної освіти виступає підготовка фахівця як активного суб'єкта діяльності, здатного самостійно аналізувати практичні ситуації та виробляти власну стратегію дій, знаходити та обґрунтовувати власні професійні рішення. Іншими словами, один з пріоритетів державної політики з освіти є підготовка фахівців-аналітиків у вищій школі.

Таким чином, в умовах сьогодення стає очевидним, що повільна реакція системи освіти на проблему розвитку готовності до аналітичної діяльності призводить до зниження конкурентоспроможності фахівців на ринку праці. Тому актуальність навчання майбутніх фахівців аналітичної діяльності у професійній підготовці не викликає сумнівів.

В дослідженнях таких науковців як О.Абдулліна, Б.Ананьєв, Ю.Бабанський, Н.Божко, В.Загвязінський, О.Касянова, Н.Кузьміна, Ю.Кулюткіч, В.Кушнір, Г.Нагорна, О.Островська, Т.Панасенко, В.Сластьонін, Л.Спірін, М.Степінський, Г.Сухоцька, А.Уман та ін. розкрито проблема формування здатності до аналітичної діяльності.

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури (П.Гальперін, В.Давидов, О.Леонтьєв, І.Поспелов, М.Поспелов, С.Рубінштейн та ін.) свідчить про те, що аналітичну діяльність ототожнюють зі здійсненням розумових операцій (порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, аналогія, класифікація). Аналіз (від грецького - *analysis*) – це сукупність прийомів мислення, мисленнєве структурування досліджуваного об'єкта на складові частини, екстрагування (виділення) їх окремих властивостей, відношень з метою їх вивчення. Без аналізу неможливі навіть найпростіші форми свідомої діяльності людей.

Робота виконана за планом НДР Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи НБУ.

Формулювання цілей роботи

З огляду на вищесказане, метою нашої статті є розкриття сутності, змісту аналітичної діяльності та особливостей її навчання майбутніх фахівців.

Результати досліджень.

Для всебічного пізнання об'єктів необхідно розглянути структурну взаємодію їх складових, тому аналіз має поєднуватись, виступати в діалектичній, суперечливій єдності з поняттям "синтез" (від грецького – *synthesis*) – сполучення результатів аналізу раніше розчленованих елементів об'єкта в єдине ціле. Аналіз невідривно пов'язаний з синтезом, а їх взаємозв'язок отримав відображення у формулі "аналіз через синтез" (С.Рубінштейн), який означає, що в процесі аналізу нові сторони предмета виявляються через включення їх у різні контексти. Діалектична суперечлива єдність "аналіз-синтез" розуміється як синонім будь-якого наукового дослідження, що передбачає перехід від конкретного до абстрактного та навпаки, а також визначення зв'язків, причин, наслідків, тобто забезпечує об'єктивне, адекватне відображення дійсності [1].

Разом з тим, тільки за умов аналізу та синтезу існує можливість при порівнянні відкривати всі суттєві та несуттєві ознаки предметів, при класифікації – вивчати властивості об'єктів, порівнювати їх та групувати. С.Рубінштейн процес мислення пов'язує зі складною аналітичною діяльністю, що включає аналіз проблемної ситуації, відтворення знань, необхідних для розв'язання задачі, перенос засвоєних способів дій. Розкриваючи

роль аналітичної діяльності при вивченні певних об'єктів, він підкреслював, що “об'єкт у процесі мислення включається у все нові зв'язки і в силу цього виступає у всіх нових якостях, які фіксуються в нових поняттях; із об'єкта таким чином як би вичерпується новий зміст; він як би повертається кожен раз іншою своєю стороною, в ньому виявляються нові властивості” [2, с. 98-99].

У такий спосіб доцільним буде розглянути наступні операції розумової діяльності. Порівняння – це співставлення об'єктів пізнання з метою знаходження схожості і відмінності між ними. Під абстрагуванням розуміється уявне виділення суттєвих властивостей та ознак, що стають предметом мислення, при одночасному відмовленні від всіх інших властивостей і ознак. У двох різних формах використовується узагальнення: 1) емпіричне, як уявне виділення загальних властивостей у двох або декількох об'єктах та їх поєднання на основі цього в групи; 2) науково-теоретичне, як уявне виділення в об'єкта або декількох об'єктах, що розглядаються, суттєвих властивостей у вигляді загального поняття для цілого класу об'єктів на основі аналізу. Конкретизація також може виступати в двох формах: 1) як мисленевий перехід від загального до одиничного часткового; 2) як сходження від абстрактно-загального до конкретно-часткового шляхом виявлення різних властивостей і ознак цього абстрактно-загального [3, с. 34-35].

Проведений в роботі [4] аналіз змісту аналітичної діяльності засвідчує, що існує декілька напрямків її розуміння наукою тобто аналітична діяльність:

- 1) ототожнюється з логікою наукового дослідження;
- 2) розглядається як засіб підготовки діагнозу ситуацій;
- 3) виступає як засоби отримання інформації при виробленні політики або як основне джерело стратегічної інформації.

В залежності від методу існує системний, логічний, причинно-наслідковий, проблемний, статистичний, конструктивний категоріальний, програмно-цільовий, балансовий, ситуаційний аналізи [5].

Ефективність аналітичної діяльності забезпечують аналітичні уміння студентів через які проявляється узагальнене вміння професійно мислити. До них відносяться вміння: 1) розчленовувати об'єкти на складові елементи (умови, причини, засоби, форми та ін.); 2) співставляти, порівнювати; 3) усвідомлювати кожну частину у зв'язку з цілим; 4) знаходити ідеї, висновки, закономірності, адекватні логіці об'єкта; 5) адекватно діагностувати об'єкти; 6) визначити головне завдання (проблему) та способи його оптимального розв'язання [6].

Крім того, слід зазначити, що функціями аналітичної діяльності виступають:

- оцінна (встановлення відмінностей фактично досягнутого стану від запланованого шляхом порівняння з установленими критеріями);
- діагностична (визначення якісної характеристики об'єкта, що аналізується, з'ясування наслідкових зв'язків);
- пошукова (обґрунтування рекомендацій щодо переведення об'єкта в бажаний стан, виявлення глибинних резервів, підвищення ефективності діяльності).

Однак на сучасному етапі особливого значення набувають дослідження авторів (С.Векслер, Т.Воропай, І.Загашев, С.Заїр-Бек, М.Ліпман [7], К.Мередит, Є.Полат, Дж.Стіл, Ч.Темпл, Т.Олійник [8], О.Тягло, Д.Халперн [9], М.Холодна та ін.), що пов'язують розв'язання проблемних ситуацій у професійному середовищі з такою аналітичною діяльністю, яка спрямована на опрацювання інформаційних потоків за умов їх швидкого оновлення.

Отже, на основі аналізу науково-педагогічної літератури ми базуємось на визначенні аналітичної діяльності як однієї з видів розумової діяльності, призначеної забезпечувати інформаційні потреби особистості за рахунок переробки вихідної інформації та отримання якісно нового знання. До структури аналітичної діяльності у такий спосіб відносяться мотиваційна, змістова, операційна та рефлексивна складові. На нашу думку, рефлексивна складова заслуговує особливої уваги, тобто одним з головних завдань навчально-виховного процесу виступає залучення студентів до рефлексії, що спрямована на усвідомлення студентом власної аналітичної діяльності з метою її коригування та вдосконалення [4].

Забезпеченню оптимальних організаційно-педагогічних умов навчання аналітичної діяльності сприяє підвищення ролі моделювання як універсального інструментарію розв'язування проблем різноманітних сфер діяльності. Аналіз психолого-педагогічної літератури (С.Бешенков, А.Вербицький, О.Горстко, І.Левіна, Л.Нічуговська, С.Ракітіна, В.Руденко, І.Теплицький, Л.Фрідман, В.Штофф та ін.) засвідчує про те, що використання засобів моделювання актуалізує міжпредметні зв'язки, забезпечує єдиний методологічний підхід для системного засвоєння знань, змістовного аналізу процесів, явищ у мікро- і макропредметному просторі.

Вивчення особливостей професійної діяльності засвідчило, що її невід'ємною частиною виступає інформаційне моделювання, що передбачає цілеспрямований відбір інформації та представлення її у вигляді моделі з метою дослідження властивостей об'єкта. Тому безперечно, навчання аналітичної діяльності відбувалося на основі використання засобів моделювання за умов дотримання етапів (постановка задачі, формалізація, аналіз моделі, інтерпретація, рефлексія) та використання відповідних прийомів аналітичної діяльності. Водночас урахування циклічного характеру моделювання зумовило можливість всебічного аналізу досліджуваного об'єкта, систематизації даних та вдосконалення побудованої моделі [4].

Процес навчання аналітичної діяльності засобами моделювання у процесі вивчення дисциплін циклу природничо-наукової підготовки розглядаємо як підготовку до майбутнього професійного аналізу, а також до усвідомленого опанування різних видів аналізу під час вивчення дисциплін циклу професійної підготовки.

У процесі дослідження нами була побудована й експериментально перевірена технологія формування готовності майбутніх фахівців до аналітичної діяльності як система педагогічних заходів, що передбачала безперервний цілеспрямований та послідовний вплив на особистісно-професійне становлення спеціалістів з метою формування в них заздалегідь визначених особистісних та професійних якостей, які гарантують виконання аналітичної виробничої функції на високому рівні [10].

Виходячи з концепції особистісно орієнтованого навчання, організація навчально-виховного процесу здійснювалась на таких засадах, які дозволяють майбутньому фахівцеві виявити себе активним суб'єктом навчальної та майбутньої професійної діяльності, що спроможний до визначення особистісних цілей аналітичної діяльності й засобів їх досягнення, а також вибору ролі для себе серед інших суб'єктів. Тому реалізація технології передбачала створення умов для підвищення внутрішньої позитивної мотивації до аналітичної діяльності, використання засобів моделювання та забезпечення професійної спрямованості навчання у процесі вивчення дисциплін природничо-наукового циклу [4,7].

Доведення універсальності засобів моделювання в аналізі об'єктів буде доцільним за умови, якщо навчально-виховний процес базуватиметься на розв'язанні відкритих практико-орієнтованих задач, які забезпечують міждисциплінарну інтеграцію, та доведення студентам значущості аналітичної діяльності не тільки для розв'язування задач, але й для професійного становлення [4].

При розробці та впровадженні комплексу задач ми керувались тим, що задачі повинні спонукати до активної аналітичної діяльності: критичне осмислення та оцінювання даних, різних методів їх пошуку, отримання та обробки, орієнтація не тільки на пошук правильних або неправильних відповідей, а й на пошук нестандартних шляхів розв'язання реальних життєвих ситуацій, намагання "побачити" подальший розвиток задачі, "відкрити" нові відношення. Також вагомим значення, на нашу думку, набувають рефлексивні підсумки, що базуються на унікальних можливостях відновлення послідовності дій, що виконувались, аналізу отриманих результатів тощо.

Виходячи з розповсюджені системи мисленевих навичок (за Б.Блумом – знання, розуміння, використання, аналіз, синтез, оцінка), ключовими словами, які передбачають мисленеві операції високого рівня (аналіз, синтез, оцінка, використання), ми обрали: "серед ...обрати найсуттєвіші", "у порівнянні з ...", "звідки логічно витікає...", "на відміну від...", "до якого типу ... можна віднести", "складемо...", "що буде якщо...", "чому...", "відповідно до даної точки зору...", "наведіть приклади з реальної практики...", "якщо..., то..., інакше...", "навпаки...", "як оцінити...", "з чого складається" та ін. Разом з тим, безперечно, принципової значущості набуває діяльність викладача та студентів спрямована на складання та аналіз інтерпретаційних, оціночних питань ("Як Ви розумієте отриманий результат, або є він раціональним?", "Чи вважаєте отриманий результат достатнім для аналізу даної ситуації?", "Оцініть передбачені способи розв'язання відносно їх раціональності" тощо) [11].

Вивчення наукових праць з питань використання інформаційно-комунікаційних технологій (Л.Білоусова, М.Жалдак, Н.Морзе, Т.Олійник [8], С.Раков та ін.) дозволило дійти висновку про наявність їх значного педагогічного потенціалу для формування готовності до аналітичної діяльності. Слід відмітити, що використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) дозволило підвищити ефективність аналітичної діяльності, зокрема зосередитися на комп'ютерному експерименті, який надає можливості управління інформаційними моделями за умов зміни параметрів та структурних відношень.

Висновки.

Таким чином, залучення студентів у процесі розв'язання задач, що пов'язані з майбутньою професійною діяльністю, до критичного осмислення (оцінювання) інформації, заохочування до всебічного аналізу (із урахуванням багатогранності інформації), пошуку різноманітних способів вирішення проблем, ретельного аналізу умов та засобів отримання результатів аналізу забезпечує формування в майбутніх фахівців необхідного рівня освіти, що характеризується високим ступенем аналітичності, аргументації та обґрунтованості

Подальші дослідження передбачається провести в напрямку вивчення інших проблем професійної підготовки майбутніх фахівців.

Література

1. Гончаренко С.І. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Рубинштейн С.Л. О мышлении и путях его исследования. – М, 1958. – 147 с.
3. Поспелов Н.Н., Поспелов И.Н. Формирование мыслительных операций у старшеклассников. – М.: Педагогика, 1989. – 152 с.
4. Савченко Г.О. Формування готовності майбутніх фахівців банківської справи до аналітичної діяльності засобами моделювання: Автореф. дис... канд. пед. наук 13.00.04 / Харк. держ. пед. університет ім. Г.С.Сковороди – Харків, 2006. – 20 с.
5. Ситуаційний метод, или Анатомия кейс-метода / Под ред. Сурмина Ю.П. – Киев: Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.
6. Слостенин В.А. Педагогика Уч. пособ. для студентов педагогических учебных заведений / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев. – 4-е изд. – М.: Шк. Пресса, 2002. – 512 с.
7. Ліпман М. Критичне мислення: чим воно може бути? // Управління школою: наук-метод. журн. – 2005. – № 25 (109). – С. 18-25.
8. Олійник Т.О. Використання ІКТ для розвитку критичного мислення. // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наукових праць. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – № 1(8). – С. 83-91.

9. Халперн Д. Психология критического мышления – СПб.: Издательство «Питер», 2000. – 512 с.
10. Савченко Г.О. Технологія формування готовності до аналітичної діяльності засобами моделювання // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук пр. – Харків: Харківська державна академія дизайну і мистецтв, 2005. – № 23. – С. 70-73.
11. Евдокимов В.И., Олейник Т.А., Горькова С.А., Микитюк М.В. Практикум по развитию критического мышления. – Харьков: Торнадо, 2002. – 144 с.

Надійшла до редакції 08.07.2008р.